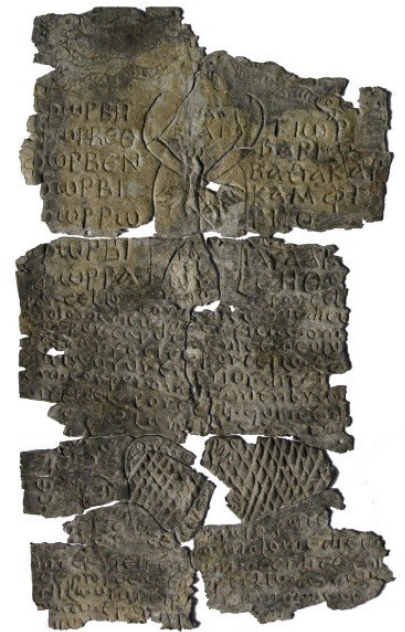

Actio seu malum carmen

Daniela Urbanová a Miroslav Frýdek

Magické myšlení

- **Příběh**

Sousedovi ukradli auto. Volal policii a sám auto taky hledal. Sousedova tchýně šla do kostela a modlila se ke svatému Antoníčkovvi, aby rodině pomohl, a její zeť auto našel. Soused skutečně za týden svoje auto našel. Oznámil to policii.

Situace z různých úhlů pohledu účastníků:

- Policie vyřešila případ.
- Soused je vytrvalý – své auto našel sám (šťastnou náhodu by snad připustil).
- Tchýně ví jistě, že její zeť auto našel jedině díky zásahu svatého Antoníčka (světec dostal odměnu).
- Jak to vidíte Vy?

Tabulka z Londýna dfx. 3.14/1;
nalezená v zemi (pol. 1. stol. n. l.)

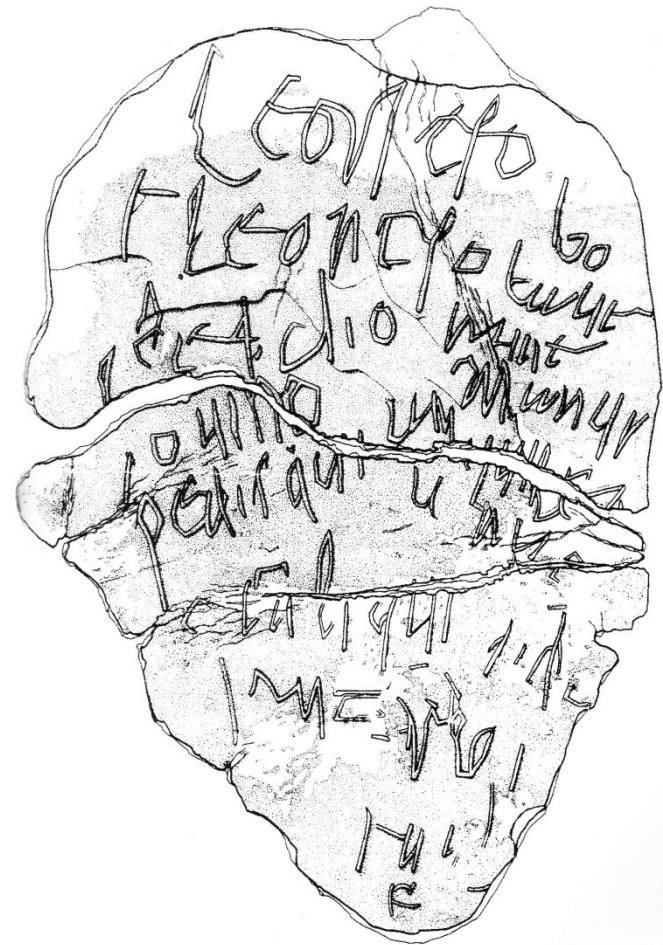

Tabulka z Dax/Landes z Galie

dfx.4.3.2/1 (4./ 5. stol. n. l.)

LEONTIO	BO
T/F LEONTIO	LAVE
+ DEIDIO	RUNT
IOVINO	MANUS
PEDIS QUI CUM QUI LE + ANUE	
+ CULI QUI + I ++	
IMM + RIO I/ IMM + RGO	
RU++ E+	

„Leontiovi, synovi
Leontia, Didiovi, Iovino
ukradli... ruce, nohy a oči
toho, kdo ukradl prsten,
potápím.“

Mezioborová spolupráce

Když se najde nový latinský nápis, je k tomu potřeba součinnosti řady vědních disciplín:

- archeologie – okolnosti, kontext nálezu, funkce předmětu, případně datace
- epigrafika – studuje nápisy na kameni a kovu
- paleografie – čtení, datace
- klasická filologie – překlad, interpretace
- právo, historie, onomastika, chronologie, mytologie atd.

Mohuč, Germanie, DTM 3 (1./2. stol. n. l.)

Prosím tě, paní Velká Matko, abys mě pomstila ve věci majetku mého manžela Flora, podvedl mě Ulattius Severus. Tak jako toto píšu obráceně, tak ať jemu všechno, co dělá a podniká, přijde vniveč, ať se mu z toho stane sůl a voda. Cokoli mi vzal, z majetku mého manžela Flora, prosím tě Velká Matko, pomsti mě.

Metodologie právní romanistiky

- Právní romanistika jako hlavní a pomocný vědní obor
- Metody a metodologie právní romanistiky (exegese a její dílčí metody - synchronní a diachronní metody práce).

Jak se skládá mozaika

- **Tacitus, Letopisy XI, 13:** Zákonem také omezil (censor a císař Claudius) řádění věřitelů, aby nepůjčovali synům na úmrtí rodičů.
- **Suetonius, Vespasianus 11:**...lichváři, kteří půjčují synům pod mocí otcovskou, nemají právo vymáhat dluh, ani po smrti jejich otců.

Jak se skládá mozaika - pokračování

- **Pauli Sententiae II, 10:** Pokud si syn pod mocí otcovskou proti zákazu zákona bez vědomí otce půjčil peníze, ten kdo je půjčil, je nemůže vyžadovat ani za života otce ani po jeho smrti.

Za texty je lidský příběh

Zákony dvanácti desek

Zákony XII desek (VIII 1a = Cic. *Rep.* IV 12):

...si quis occentavisset sive carmen condidisset, quod infamiam faceret falgitiumve alteri...

...kdyby někdo vyslovil zaklínadlo nebo kletbu, která by druhému způsobila hanbu nebo škodu...

VIII 1b 8 (Plin. *NH* XVIII 17): *...qui malum carmen incantassit et fruges excantassit...*

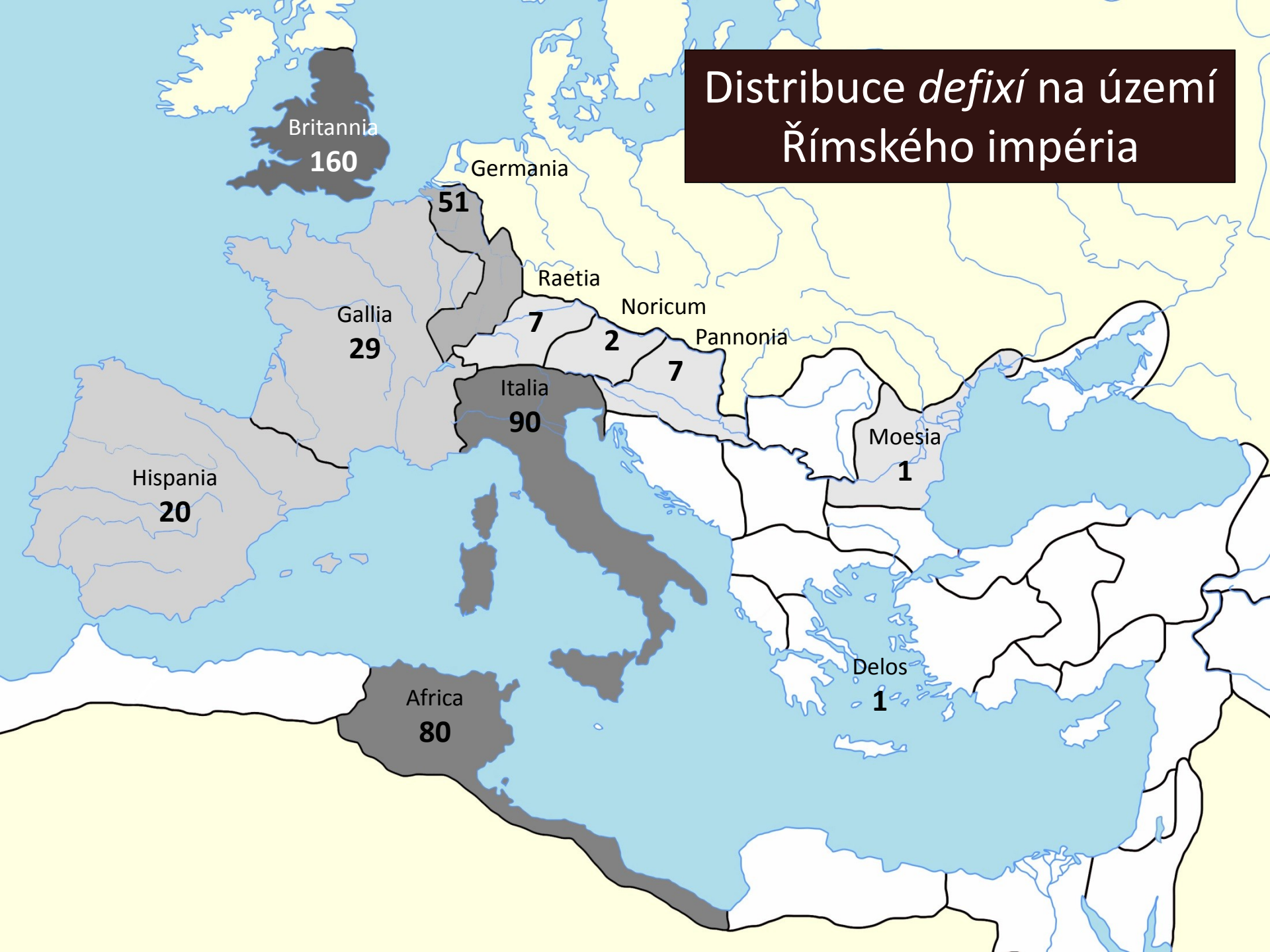
...kdo by někoho proklel nebo mu odčaroval úrodu...

Defixio - proklínací tabulka

Jde převážně o malé olověné destičky s vyrytým nápisem, jež byly určeny k **nadpřirozenému negativnímu ovlivňování života osob a zvířat proti jejich vůli.**

Latinské substantivum *defixio, onis, f.* znamená „začarování, zakletí, prokletí“ a je odvozeno od slovesa *defigo, ere,* „zarazit, vrazit, spoutat kouzly, začarovat.“

Distribuce *defixí* na území Římského impéria

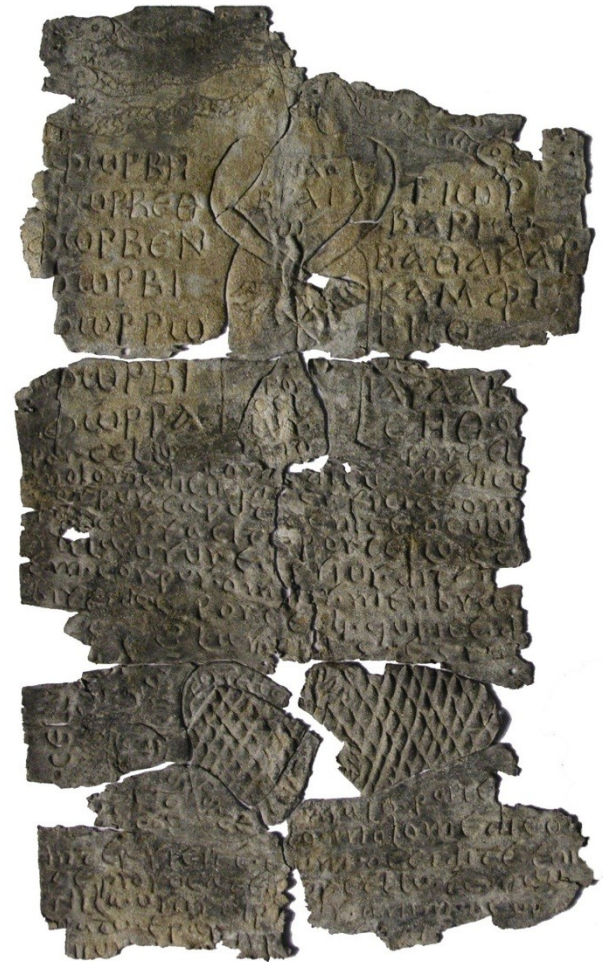
Defixe z Říma (1./2. st. n. l.)

PGM VII 397nn

...vezmi olovo z
vodovodní trubky na
studenou vodu,
udělej z něho
destičku a napiš na
ni bronzovým rydlem
(následující kouzelná
slova) a ulož ji do
hrobu k předčasně
zemřelému...

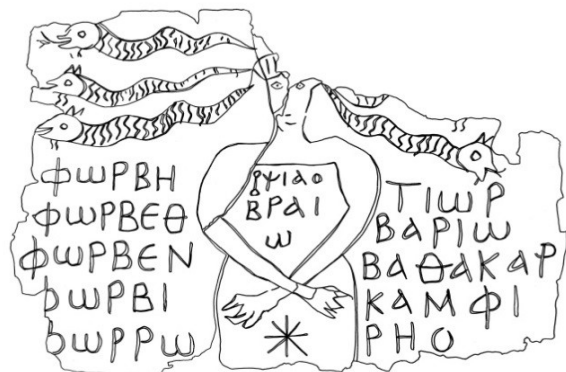

Kletba z Bologně, dfx.1.1.2/1 (4./ 5. stol. n. l.)

Nespecifická kletba z Bologně

dfx.1.1.2/1 (4./ 5. stol. n. l.)

*Porcellu(s) mulomedicu(s)
interficit(e) omn(e) corpus caput
dentes oculos mort(uo)s facite
Porcellu(m) et (Mau)rillam
uxorem ipsius...*

...Porcellus zvěrolékař,
zničte celé [jeho] tělo,
hlavu, zuby, oči, usmrťte
Porcella a Maurillu, jeho
ženu...

Kletba z Bologni (4./ 5. stol. po Kr.)

Persuazivní analogie, na rozdíl od analogie empirické, nepředvídá budoucí události na základě odpozorovaných stejných dějů, ale snaží se ovlivnit události budoucí podle předem daného vzoru. Tak jako X (obrázek Porcella) má vlastnost P (je spoutaný), tak ať také Y (oběť kletby Porcellus) má tutéž vlastnost P (je spoutaný kouzly).

defixiones iudicariae – soudní kletby

Kartágo (Afrika), dfx11.1.1/4 (2. /3. stol. n. l.)

αρασβεθ αραβησπιγοε ψιντιβορ

(Sex)tiliani et Gula(e) Pudentis et... Acuti et M(arci) f(ilii) ...Adligate lingu(a)s horum, quos suprascripsi, ne adversus nos respondere (possint).

[text začíná jmény osob, které má kletba zasáhnout] ...spoutejte jazyky těch, jejichž (jména) jsem napsal nahore, aby proti nám nemohli vypovídat.

defixiones agonisticae –

kletby proti soupeřům při hrách v cirku

Kartágo (Afrika), **dfx.11.1.1/22** (2./3. stol. n. l.)

...Obliga Gallicu(m), quem peperit Prima, ut neque ursu(m) neque tauru(m) singulis plagis occida(t) (n)equē binis plagis occid(a)t neque ternis plagis oc(ci)dat tauru(m), ursu(m)...

...Spoutej Gallika, kterého porodila Prima, ať nezabije medvěda ani býka ani jednou ranou, ať [ho] nezabije ani dvěma ranami ani třemi ranami, ať nezabije medvěda ani býka...

defixiones amatoriae – milostná kouzla - přiváděcí kouzlo

Hadrumetum (Afrika), **dfx.11.2.1/5** (nedatováno)

...cogite Bonosam, quam peperit Papte, amare me, Oppium, quem peperit Veneria, amore sacro sine intermissione; non possit dormire Bonosa neque esse...

...donuťte Bonosu, kterou porodila Papte, milovat mě, Oppia, kterého porodila Veneria, svatou láskou bez přestání; ať Bonosa nemůžespat ani jíst...

defixiones amatoriae – rivalita v lásce

Ptuj (Panonie), **dfx.8.4.** /1 (pol. 2. stol. n. l.)

Paulina aversa sit a viris omnibus et deficsa sit, ne quid possit mali facere...

At' se od Pauliny odvrátí/at' ji odmítnou všichni muži, at' je prokletá a nemůže škodit...

dfx.1.5.1/1, Calvi Risorta; (první pol. 1. stol. n. l.):

Dite inferi, C(aium) Babullium et fotr(icem) (=fututricem) eius Tertia(m) Salvia(m).

Podsvětní bohové, [proklínám] Gaia Babullia a tu jeho děvku, Tertii Salvii.

Prosba o spravedlnost

Bath, dfx.2.2.10 (2. stol. n. l.)

Docilianus Bruceri deae sanctissim(a)e Sulis devoveo eum, (q)ui caracellam meam involaverit, si vir si femina, si servus si liber, ut(i) eum dea Sulis maximo letum (a)digat nec ei somnum permittat nec natos nec nascentes, do(ne)c caracallam meam ad templum sui numinis per(t)ulerit.

Docilianus, [syn] Brucera nejsvětější bohyni Sulis: proklínám toho, kdo mi ukradl můj plášť, ať žena nebo muž, otrok nebo svobodný, ať ho bohyně Sulis dožene k smrti, ať mu nedovolí spát ani [mít] děti teď nebo v budoucnu, dokud nepřinese můj plášť do chrámu jejího božstva.

Bad Ischl 27. 9. 2009

Foto Ch. Goldstern

Prošba o spravedlnost – krádež

Bath (3./4. stol. n. l.)

Ten, kdo ukradl moji bronzovou nádobu, ať je úplně prokletý. Předávám ho do chrámu Sulis, ať je to žena nebo muž, otrok nebo svobodný, chlapec nebo děvče. A [dej], ať ten, kdo to udělal, cedí krev do té nádoby. Předávám [ti] toho zloděje, který tu věc ukradl, ať je to žena nebo muž, otrok nebo svobodný, chlapec nebo děvče. Bůh, ať ho najde.

Prošba o spravedlnost – krádež

Uley, dfx.3.22/3 (2. – 4. stol. n. l.)

Žádost bohu Merkurovi od ženy Saturniny, [týkající se] Iněných šatů, o které přišla. Ať ten, kdo je ukradl, nemá klid, dokud výše jmenované věci nepřinese do výše zmíněné svatyně, ať muž nebo žena, ať otrok nebo svobodný. Výše jmenovanému bohu dává třetinu, aby ty věci výše napsané, o které přišla, vymohl zpět.

Cesta spravedlnosti

Úmysl ukrást *animus furandi* + nakládání
s věcí *contrectatio rei* = krádež *furtum*

Objevení krádeže → hledání
pachatele *lance et licio* → předvolání
před prétora → žaloba/kletba

Žaloba a její části

- Jmenování soudce
- Jméno žalobce
- Jméno žalovaného
- Právní základ žaloby
- Příkaz k odsouzení (trest)

Žaloba a její části

- Jmenování soudce
- Jméno žalobce
- Jméno žalovaného
- Právní základ žaloby
- Příkaz k odsouzení (trest)

Kletba

Žádost bohu Merkurovi od ženy Saturniny, [týkající se] Iněných šatů, o které přišla. Ať ten, kdo je ukradl, nemá klid, dokud výše jmenované věci nepřinese do výše zmíněné svatyně, ať muž nebo žena, ať otrok nebo svobodný...

Žaloba

Gaius Inst. IV, 43
SOUDČE, ODSUĎ
NUMERIA NEGIDIA
[,aby zaplatil] AULOVI
AGERIOVI 10 TISÍC
SESTERCÍŮ! NEVYJDE-
LI NAJEVO [právo
žalobce], OSVOBOĎ
[žalovaného]

Kletba

Žádost bohu Merkurovi
od ženy Saturniny,
[týkající se] Iněných šatů,
o které přišla. Ať ten,
kdo je ukradl, nemá klid,
dokud výše jmenované
věci nepřinese do výše
zmíněné svatyně, ať muž
nebo žena, ať otrok
nebo svobodný...

Žaloba

Gaius Inst. IV, 43
SODČĚ, ODSUĎ
NUMERIA NEGIDIA
[,aby zaplatil] AULOVI
AGERIOVI 10 TISÍC
SESTERCIŮ! NEVYJDE-
LI NAJEVO [právo
žalobce], OSVOBOĎ
[žalovaného]

Ukradené věci na základě textů proseb o spravedlnost

- Šaty a boty, rukavice, kamaše, pláště, pokrývky (zvl. z Británie; – 30% lázně)
- Peníze krádež (zpronevěra) – 16% případů
- Šperky (spony, prsteny, náramky) – 12%
- Nádobí (cínové nádobí, pánev, džbány)
- Dobytek a zemědělské nástroje (kůň, mula, sekyra, rádlo, vozík)

Předmět krádeže

- Věc movitá
- Děti, manželka tzv. *personae alieni iuris*
- Předmět krádeže musí být v soukromém vlastnictví.
- Věc božského práva *res divini iuris* není způsobilá ke krádeži – svatokrádež
- Pokud je předmětem majetek státní – jde o *crimen peculatus*.

Tresty dle tabulek – křivá přísaha

Bath, dfx.3.2/73 (4. stol. n. l.)

- Pisatelé proseb o spravedlnost požadují smrt pachatele dvakrát častěji než pisatelé kleteb

Uricalus, Do(c)ilosa, jeho žena, Docilis, jeho syn, a Docilina, Decentinus jeho bratr, Alogiosa: jména těch, kteří přísahali u pramene [zasvěceného] bohyni Sulis den před dubnovými Ídami [12. dubna].

Kdokoli křivě přísahal, učiň, ať za to zaplatí bohyni Sulis svou krví.

Tresty dle tabulek – podvod *dolus malus*

Uley, dfx.3.22/16 (2. - 4. stol. n. l.)

Bohu Merkurovi Docilinus... Varianus a Peregrina a Sa-binianus, kteří přivodili velkou škodu mému dobytku, ať se přiznají. Žádám tě, abys je dohnal k nejhroznější smrti, a nedovolil jim spát ani být zdraví, pokud u tebe nevykoupí to, co mi udělali.

Tresty dle tabulek – krádež *furtum*

Bath, dfx.3.2/76 (3./4. stol. n. l.)

Basilia dává do Martova chrámu stříbrný prsten, pokud, ať už otrok nebo svobodný, byl u toho nebo o tom něco věděl, ať je prokleta jeho krev, oči a všechny údy, nebo ať má vyžraná všechna střeva ten, kdo ukradl prsten, nebo ten, kdo byl při tom.

Tresty dle tabulek – krádež *furtum*

Uley, dfx.3.22/5 (4. stol. n. l.)

- Kuriózní trest pro zloděje

Biccus dává Merkurovi, co ztratil, [ať už je pachatelem] muž nebo chlap, ať nemůže močit ani se vyprazdňovat ani mluvit ani spát ani bdít, mít se dobře a být zdravý, dokud [to] nedonese do Merkurovy svatyně...

Tresty dle tabulek – krádež/podvod

Mainz, DTM 1 (1./2. stol. n. l.)

Verecunda a Paterna: tak ti je svěřuji,
Velká Matko Bohů, jejich majetek... tak
jako mě připravily o moje věci a zdroje,
prosím, ať jsou zničeny, ať se nemohou
vykoupit ani obětí ovce, ani olověnými
[tabulkami], ani zlatem, ani stříbrem z tvé
moci, ale ať je sežerou psi, červi a jiná
potvorstva a jejich smrti ať přihlíží lidé.

Tresty dle práva

- Krádež v noci – zabití
- „Obyčejná“ krádež – x násobek její hodnoty jako pokuta

Zamezení výpovědi

Aquincum (2./3. stol. n.l.)

Iulia Nissa a Gaius Mutilus, **ať nemůže jednat proti Oceanovi...** Gaius, ať nemůže jednat proti Felicionovi... Jazyk Eunika Sura, ať nemůže proti Oceanovi... jazyk Asselionův, ať nemůže proti Oceanovi jednat, vypovídat... Decebalův jazyk a [Decebalus jako osoba], ať nemůže jednat proti Oceanovi. Tak, jako já píšu pokrouceným rydlem, tak ať jsou jejich jazyky pokrouceny, aby nemohli jednat proti...

Zamezení výpovědi

Kartágo, dfx.11.1.1./5 (2./3. stol. n. l.)

Uvádím jeho [jméno?] a [jména?] těch, která jsem vyryl, učiň, ať jsou němí vůči Atlose, svazuji a poutám jejich jazyky uprostřed, vzadu i vpředu, aby proti nám nemohli vypovídat. Učiň, ať jsou Crispus a Marinus němí, naprosto oněmělí, němí. Poutám jejich jazyky...

Zamezení výpovědi

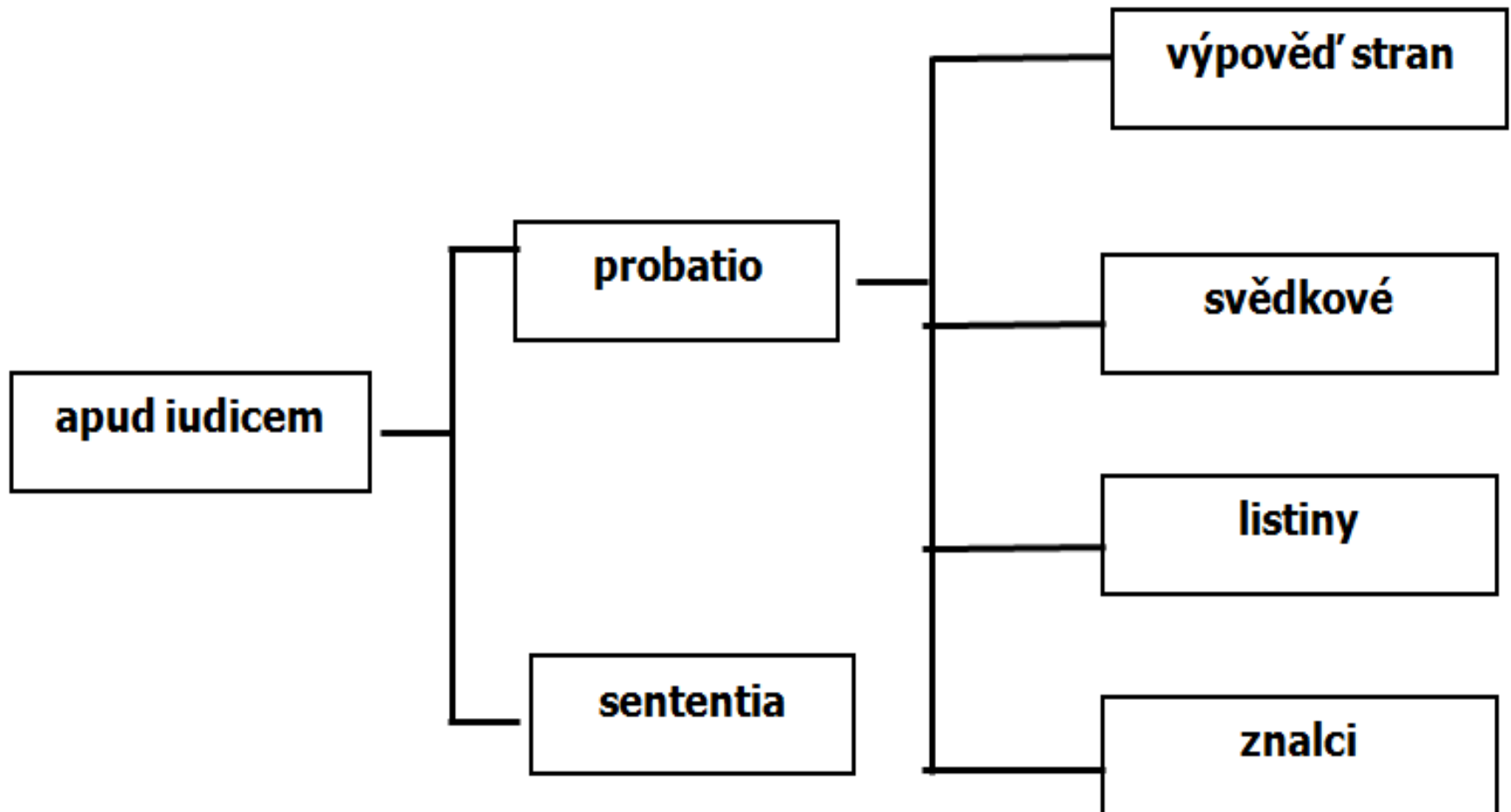
Kartágo, dfx.11.1.1./8 (2./3. stol. n. l.)

[Jména proklínaných osob, pravděpodobně propuštěnců a propuštěnek] Tak jako tato jména [jsem odevzdal podsvětním bohům, tak ať všichni vůči] mně oněmí [a nemohou mluvit.] [Tak jako] jsem tomuto kohoutovi zaživa vyrval a probodl jazyk, tak ať jazyky mých nepřátel vůči mně oněmí. Tak, pokud by se někdo odvážil vypovídat proti mně, ať jeho [snažení] přijde vniveč...

Svědectví a jeho význam v soudním procesu

- Dig. 22, 3, 2 Paulus 69 ad edictum *Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat.*
- Ten má dokazovat, kdo tvrdí, ne ten, kdo popírá.
- Základní zásada dokazování je unesení důkazního břemene *onus probandi.*

Svědectví

Podvod – *dolus malus*

Mohuč, Germánie, DTM 2 (1./2. stol. n. l.)

Kdokoli spáchal podvod [zpronevěřil] ty peníze [se má díky těm penězům] lépe a my hůře... Matko Bohů, ty pronásleduješ [své nepřátele] na zemi i na [moři] na suchu i ve vodě skrze tvého požehnaného [Attida]... a každého, kdo spáchal podvod týkající se peněz, pronásleduj ho... nedovolte, aby se vykoupil ani obětmi ani... ani zlatem nebo stříbrem, ať se nemůže osvobodit, zachránit, vykoupit. ... a tak, jako se sůl rozpouští ve vodě, tak ať se mu roztečou údy a morek... ať přizná, že spáchal tu hanebnost...

Zpronevěra – *fraus, fraudare*

Mohuč, Germánie DTM 3 (1./2. stol. n. l.)

Prosím tě, paní Velká Matko, abys mě pomstila ve věci majetku mého manžela Flora, podvedl mě Ulattius Severus. Tak jako toto píšu obráceně, tak ať jemu všechno, co dělá a podniká, přijde vniveč, ať se mu z toho stane sůl a voda. Cokoli mi vzal, z majetku mého manžela Flora, prosím tě Velká Matko, pomsti mě.

Podvodné jednání

- Cicero De off. I,8: Lehčí je totiž ta křivda, která vyplynula z nějakého náhlého pohnutí, než křivda předem promyšlená a připravená
- Cicero De off. III, 15: Podstatou zlého úmyslu a podvodu je, jak praví Aquilius, předstírání. Je tedy třeba vyloučit z uzavírání smluv všechnu lež. Prodávající necht' si nesjednává přiřazovače a kupující zas nikoho, kdo by cenu srážel; a oba dva necht' neučiní více nabídek než jednu."

Dolus malus – podvod

- Dolus malus = podvod
- Pokud někomu vznikla škoda na majetku jednáním jiného ve zlém úmyslu, ale bez použití násilí

Dolus malus – aktivní ochrana

- Aktivní ochrana podvedeného.
- Žaloba z podvodu *actio doli* je podpůrná žaloba (možné pokud není možné použít jinou žalobu).
- V žalobě se může domáhat náhrada plné škody.
- Žaloba odsouzenému způsobí újmu na cti.

Pasivní ochrana - Gai. Inst. IV, 116a

Například kdybych od tebe stipuloval peníze, jež jsem chtěl vyplatit jako zápůjčku, ale jež jsem nevyplatil: je totiž jisté, že ty peníze lze na tobě vymáhat, protože jsi zavázán ze stipulace, máš povinnost je plnit. Protože je však nespravedlivé tě z tohoto titulu odsoudit, uznává se, že musíš být chráněn námitkou zlého úmyslu (*exceptio doli mali*).

Žaloba nebo kletba – jak nebo proč si vybrat jednu z cest?

- Kdo nemůže být předvolán na soud bez svolení prétora:
 - Děti nesmí předvolat své rodiče
 - Klient patrona či patronku
 - Klient nemůže předvolat ani děti ani rodiče svého patrona
 - Duševně nemocní a děti
 - Dívky, které jsou nezletilé a jsou v pravomoci někoho jiného. Obecně ženy.

Děkujeme za pozornost

- Ústav klasických studií
- Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
- **Doc. PhDr. Daniela Urbanová, Ph.D**
–e-mail: urbanova@phil.muni.cz
- **JUDr. Miroslav Frýdek, Ph.D.**
–e-mail: frydekm@gmail.com